

<https://doi.org/10.25143/socr.19.2020.1.076-089>

Terorisma tiesiskā regulējuma problēmas

Dr. iur. Valdis Voins

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

valdis.voins@rsu.lv

Kopsavilkums

Terorisma draudi pēdējos gados ir pieauguši un kļuvuši daudzpusīgāki, tie ir viens no visnopietnākajiem universālo vērtību – cilvēka cieņas, brīvības, līdztiesības un solidaritātes, cilvēktiesību un pamatbrīvību – pārkāpumiem un viens no visnopietnākajiem uzbrukumiem demokrātijas un tiesiskuma principiem. Teroristiskās vardarbības akti ir noziegumi pret sabiedrisko drošību un mieru. Saukt pie atbildības par tiem var saskaņā ar vispārējām krimināltiesiskām normām par slepkavību, sprādzienu organizāciju un citiem vardarbīgiem noziegumiem bez nepieciešamības pierādīt speciālo teroristisko nodomu – tieši iebaidīt iedzīvotājus vai ietekmēt valdību veikt vai neveikt noteiktas darbības. Daudzas personas, kuru izdarīto noziedzīgo nodarījumu pazīmes liecina par vēlmi ietekmēt valdību vai iebaidīt iedzīvotājus, sekmīgi notiesātas, nepiemērojot speciālos antiteroristiskos likumus. Speciālās normas tiek pieņemtas, lai dotu iespēju saukt pie atbildības visu ar teroristisko darbību saistīto personu loku: organizatorus, vadītājus, vervētājus un atbalstītājus.

Laika gaitā katrā pasaules valstī ir izveidojusies sava krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību sistēma. Nozīmīgākie krimināltiesību attīstību ietekmējošie faktori ir valsts ģeogrāfiskais stāvoklis, vēsture un sabiedrības attīstība, valstu nacionālās īpatnības un specifiskās iezīmes, noziedzības struktūra un tās jaunās izpausmes. Krimināltiesību attīstības virzienus ietekmē starptautisko un reģionālo organizāciju izveide un darbība, kā arī politisko procesu attīstības tendences pasaulē. Ir svarīgi izveidot pienācīgus instrumentus, lai aizsargātu Eiropas Savienības (ES) pilsoņus un visus ES iedzīvotājus un novērstu šādus pārkāpumus efektīvā un samērīgā veidā, kas ir pietiekams, lai risinātu apdraudējumu, ar ko saskaras ES, vienlaikus saglabājot sabiedrības modeli, kurā valda plurālisms, nediskriminācija, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un līdztiesība.

Atslēgvārdi: krimināltiesības, vardarbība, terorisms.

levads

Terorisma definēšanas problēma nav jauna, un pirmie mēģinājumi rast vairākumam pieņemamu terorisma definīciju sākās ar starptautiskās sadarbības attīstību cīņā ar noziedzību un krimināltiesību jomā. Krimināltiesību unifikācijas ideju nopietni sāka izskatīt Starptautiskās krimināltiesību asociācijas¹ (*International Association of Penal Law*, IAPL) 1926. gada kongresā Briselē (Beļģijā). Krimināltiesību unifikācijas apspriešanai kongresā nodibināja kriminālistu konferenci. Pirmā konference par krimināltiesību unifikācijas jautājumiem notika 1927. gadā Varšavā (Polijā). Pavisam notika sešas konferences: 1928. gadā Romā (Itālijā), 1930. gadā Briselē, 1931. gadā Parīzē (Francijā), 1933. gadā Madridē (Spānijā), 1935. gadā Kopenhāgenā (Dānija).

ANO regulējums

Pamatprasības terorisma atzišanai par kriminālnoziedzumu ietvertas ANO konvencijās, protokolos un rezolūcijās. Pēc universālo dokumentu par pretdarbību terorismam ratifikācijas valstīm nepieciešams uzsākt tajos ietvērto normu un prasību iekļaušanu nacionālajā likumdošanā. ANO dokumenta "Starptautiskie instrumenti cīņā ar starptautisko terorismu un tā novēršanu" priekšvārdā bijušais ANO ģenerālsekretārs Kofi Annans pieaugošos terorisma draudus starptautiskajai sabiedrībai raksturoja šādi:

"Terorisms dod triecienu tieši Apvienoto Nāciju Organizācijas pamatvērtībām. Tas rada globālus draudus demokrātijai, likuma varas principam, cilvēktiesībām un vispārējai stabilitātei. Globalizācijas apstākļos mums nepieciešams panākt reālu starptautisku sadarbību cīņā ar terorismu visās tā formās un izpausmēs" [2].

Universālie starptautiskie dokumenti cīņā ar terorismu nosaka dalībvalstīm obligāto regulējumu. Ja šie obligātie nosacījumi uzskatāmi par tiesību avotu, tad katrai dalībvalstij pašai jāizlemj, kādi formulējumi un apjomi ir adekvāti iekļaušanai nacionālajā likumdošanā, lai saglabātu loģisku sakarību ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem paredzēta atbildība nacionālajās krimināltiesībās. Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padome 2001. gada 28. septembrī pieņēma Rezolūciju 1373 (2001), ar kuru noteica vispusīgas stratēģijas cīņā pret terorismu un jo īpaši cīņā pret terorisma finansēšanu.

Rezolūcijas 1373(2001) obligātās prasības dalībvalstīm:

- (a) ierobežot un novērst terora aktu finansēšanu;
- (b) noteikt par kriminālsodāmu tīšu vai netīšu līdzekļu nodrošināšanu vai iekasēšanu, ko veic valstspiederīgie vai ja darbības notiek to teritorijās ar nolūku, ka līdzekļi tiks izmantoti, lai veiktu terora aktus;

¹ Starptautiskā krimināltiesību asociācija tika nodibināta 1924. gada 14. martā. Tā var tikt uzskatīta par vienu no vecākajām zinātniskajām asociācijām pasaulē. Reizi piecos gados notiek organizācijas kongress.

- (c) nekavējoties iesaldēt to personu līdzekļus un citus finanšu aktīvus vai saimnieciskos resursus, kuras izdara vai mēģina izdarīt terora aktus, piedalās vai veicina terora aktu izdarišanu;
- (d) aizliegt saviem valstspiederīgajiem vai jebkurām personām un organizācijām to teritorijās tieši vai netieši darīt pieejamus jebkārus līdzekļus, finanšu aktīvus vai saimnieciskos resursus, vai finanšu vai citus saistītus pakalpojumus tādu personu labā, kuras izdara, veicina vai mēģina izdarīt terora aktu [2].

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Drošības padome savā Rezolūcijā 2178(2014) izteica bažas par pieaugošo apdraudējumu, ko rada ārvalstu kaujinieki teroristi, un visām ANO dalībvalstīm pieprasīja nodrošināt, lai nodarījumi, kas saistīti ar šo parādību, ir sodāmi, pamatojoties uz valstu tiesību aktiem [1]. Saskaņā ar Rezolūcijas 6. punktu ANO dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt, ka to valstu tiesību akti paredz, ka nopietni noziedzīgi nodarījumi tiek izmeklēti un sodīti veidā, kas atspoguļo nodarījuma smagumu, un šie nodarījumi ir šādi:

- a) ceļošana vai mēģinājums ceļot uz trešo valsti nolūkā atbalstīt terora aktu veikšanu vai sniegt apmācību vai to saņemt;
- b) šādas ceļošanas finansēšana;
- c) šādas ceļošanas organizēšana vai sekmēšana.

Personas, kas ir ceļojušas uz konfliktu zonām, turpinās radīt paaugstinātu apdraudējumu visām ES dalībvalstīm. Kaujinieki, kas atgriežas, papildus jauniem kontaktiem varētu būt ieguvuši kaujas un operāciju pieredzi, kā rezultātā tie varētu būt spējīgi veikt daudzskaitlīgus uzbrukumus ar lielākām sekām. *Eurojust* savā 2014. gada ziņojumā sadaļā "Terorisms" [8] norāda, ka viena no deviņām personām, kura atgriezies no konflikta zonām, vēlāk iesaistās teroristiskā darbībā.

Starptautiskā radikalizācijas un politiskās vardarbības izpētes centra direktors Pēters Neimanis², 2017. gadā uzstājoties konferencē Londonā ar ziņojumu "Old and New Terrorism: How will Jihadism Evolve?" [11], publicēja viņa rīcībā esošos datus par ārvalstnieku dalību konfliktā Sīrijā un Irākā ISIL pusē. 2013. gadā Sīrijā karoja 600 Rietumeiropas valstu pilsoņu. Visvairāk kaujinieku bija no Lielbritānijas (160), Nīderlandes (100) un Vācijas (40).

2015. gada sākumā teroristu pusē cīnījās jau 20 000 ārvalstnieku, savukārt 2017. gadā skaits pieauga līdz 30 000, t. sk. 4000 no Rietumeiropas (Francijas, Lielbritānijas, Vācijas). Piecsimt Beļģijas pilsoņu piedalījās militārā konfliktā Sīrijā – tas ir proporcionāli lielākais skaits uz iedzīvotāju skaitu valstī.

---

² Pēters Neimanis (*Peter Neumann*), arī Londonas Karaļa koledžas Militāro studiju katedras drošības pētījumu profesors.

Eiropas Padomes³ regulējums

2015. gada 22. maijā Rīgā tika pieņemts Papildu protokols Eiropas Padomes Konvencijai par terorisma novēršanu, ar ko ievieš atsevišķus ANO Drošības padomes Rezolūcijā 2178(2014) paredzētos krimināltiesību noteikumus.

Papildu protokols paredz kriminālatbildības noteikšanu par šādiem nodarījumiem: dalība apvienībā vai grupā terorisma nolūkos (2. pants), terorisma apmācības saņemšana (3. pants), ceļošana vai ceļošanas mēģinājumi terorisma nolūkos (4. pants), finansējuma sniegšana vai vākšana šādi ceļošanai (5. pants) un šādas ceļošanas organizēšana un veicināšana (6. pants). Tajā arī paredzēts, ka puses pastiprina savlaicīgu informācijas apmaiņu savā starpā (7. pants).

Eiropas Savienības un Latvijas Republikas regulējums

Krimināltiesisko un kriminālprocesuālo regulējumu būtiski ietekmē Eiropas Savienības tiesību attīstība, kas ir vērsta uz tiesību harmonizāciju un pārrobežu sadarbības veicināšanu. Par kriminālpolitikas izveidošanas sākumu nākamajai Eiropas Savienībai pieņemts uzskatīt īpašas koordinācijas institūcijas izveidošanu 1975. gadā. Runa ir par t. s. TREVI grupu, kas sastāvēja no valstu iekšlietu ministriem. Grupas nosaukums ir abreviatūra no franču valodas vārdiem *Terrorisme, Radicalisme, Extrémisme et Violence Internationale* (terorisms, radikālisms, ekstrēmisms un starptautiskā vardarbība) [9].

Māstrihtas līgums⁴ nostiprināja jau esošās saites starp policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās. Ar Lisabonas līguma⁵ stāšanās spēkā atsevišķas ar trešo pīlāru saistītās jomas – tieslietas un iekšlietas – ir pārgājušas no dalībvalstu kompetences Kopienas kompetencē: vīzu un bēgļu politika, iebraukšanas un uzturēšanās tiesības trešo valstu pilsoņiem, tiesu sadarbība civillietās.

2019. gadā par teroristiska rakstura noziegumiem 12 ES dalībvalstīs tika nolasīti spriedumi 520 personām (sk. tabulu). Līdzīgi kā pēdējos gados ES dalībvalstīs, lielākā daļa (n = 362) notiesāto personu bija saistītas ar džihāda terorismu. Lielākais skaits notiesājošo spriedumu ES par džihāda terorismu 2019. gadā pasludināti Beļģijas un Francijas tiesās – attiecīgi n = 89 un n = 87, savukārt Nīderlandē – n = 49 un Vācijā – n = 42. Vidējais cietumsoda ilgums par teroristiskiem nodarījumiem ES 2019. gadā bija seši gadi – par vienu gadu mazāk nekā 2015. gadā. Zemākais cietumsods, ko ES dalībvalstīs tiesa

³ Eiropas Padome (angl. *Council of Europe*) – 1949. gadā dibināta starpvalstu organizācija, kuras mērķis ir veicināt ekonomisko un sociālo progresu. Eiropas Padomē ir 47 dalībvalstis (nav Baltkrievijas, Kosovas un Vatikāna).

⁴ Māstrihtas līgums tika parakstīts 1992. gada 7. februārī, stājās spēkā 1993. gada 1. novembrī. Ar Māstrihtas līgumu Eiropas Savienībai bija noteiktas pilnvaras, kas ir sadalītas trijās grupās un parasti tiek sauktas par pīlāriem.

⁵ Lisabonas līgums tika parakstīts 2007. gada 13. decembrī. Tajā ir pilnvaru sadalījums attiecībā uz to, kas ir ES kompetencē, kas ir ES dalībvalstu pārziņā, par ko kopīgi atbild ES un tās dalībvalstis.

piesprieda 2019. gadā, bija viens mēnesis un augstākais – mūža ieslodzījums. Beļģijas tiesa 2014. gada maijā ar mūža ieslodzījumu notiesāja vainīgo par uzbrukumu Ebreju muzejam Briselē. Dažos gadījumos personām, kas notiesātas par teroristiskiem nodarījumiem, tika atņemta ES dalībvalsts pilsonība.

Tiesībaizsardzības iestādes ES saskārās ar vairākām praktiskām un juridiskām problēmām saistībā ar ar pierādījumu vākšanu un izmantošanu par ārvalstu kaujinieku izdarītajiem noziegumiem:

- grūti iegūt pierādījumus no kaujaslaukiem Sīrijā un Irākā;
- problemātiski vākt un izmantot pierādījumus, kas balstās uz internetu;
- bieži vien ir vajadzīga pārrobežu tiesiskā palīdzība, lai piekļūtu pierādījumiem (jo notiek ārvalstu kaujinieku tranzīts caur citām valstīm, interneta pakalpojumu sniedzēji varētu atrasties ārvalstīs).

“Eurojust” savā pārskatā [7] norāda, ka reģistrēti 10 notiesāšanas gadījumi uz aptuveni 3000 ES valstspiederīgo / pastāvīgo iedzīvotāju, kas saistīti ar ārvalstu kaujinieku darbību.

Ņemot vērā to, kā ir pieauguši terorisma draudi un juridiskās saistības pret ES un dalībvalstīm saskaņā ar starptautiskajām tiesībām, teroristu nodarījumu, nodarījumu, kas saistīti ar teroristu grupu, un nodarījumu, kas saistīti ar teroristu darbībām, definīcija būtu vēl vairāk jātuvina visās dalībvalstīs, lai tā vispusīgāk aptvertu rīcību, kas saistīta jo īpaši ar ārvalstu kaujiniekiem teroristiem un terorisma finansēšanu. Šāda veida rīcībai vajadzētu būt sodāmai arī tad, ja tā izdarīta, izmantojot internetu, tostarp sociālos plašsaziņas līdzekļus. Lai apkarotu pārrobežu terorismu, vajadzīga spēcīga un koordinēta atbildes rīcība un sadarbība dalībvalstīs un starp tām, kā arī ar un starp kompetentajām ES aģentūrām un struktūrām, tostarp *Eurojust* un Eiropolu. Tāpēc būtu efektīvi jāizmanto pieejamie sadarbības instrumenti un resursi, piemēram, jāveido kopējas izmeklēšanas grupas un *Eurojust* atbalstītas koordinācijas sanāksmes. Terorisms ir globāla parādība, tādēļ ir nepieciešama starptautiska atbilde, liekot ES un tās dalībvalstīm stiprināt sadarbību ar trešajām valstīm. Spēcīga un koordinēta atbildes rīcība un sadarbība ir vajadzīga arī, lai nodrošinātu un iegūtu elektroniskus pierādījumus.

2002. gada Padomes Pamatlēmumā 2002/475/TI4 bija noteikta kriminālatbildība par

- konkrētiem terora aktiem, jo īpaši par terora aktu veikšanu;
- dalību teroristu grupējuma darbībās;
- finansiālu atbalstu teroristiskām darbībām;
- publisku aicinājumu veikt terora aktu;
- teroristu vervēšanu un apmācību;
- teroristu nodarījumu atbalstīšanu un līdzdalību tajos;
- kūdīšanu uz teroristu nodarījumu veikšanu;
- mēģinājumu tos veikt.

Par teroristiska rakstura noziegumiem notiesāto personu skaits Eiropas Savienībā no 2016. līdz 2019. gadam [6]

Valsts	Gads			
	2019	2018	2017	2016
Austrija	40	36	18	26
Beļģija	91	80	85	136
Dānija	4	6	4	8
Igaunija	—	—	2	2
Somija	—	1	2	4
Francija	105	141	122	66
Vācija	53	57	34	30
Grieķija	45	33	19	3
Ungārija	6	3	—	2
Itālija	17	15	23	11
Lietuva	—	10	2	1
Nīderlande	56	37	46	42
Portugāle	1	—	1	1
Slovēnija	—	1	—	1
Spānija	97	120	71	154
Zviedrija	5	1	3	4
Apvienotā Karaliste	—	115	125	89
Bulgārija	—	1	—	—
Čehija	—	7	8	—
Polija	—	—	4	—
Kopā ES	520	664	569	580

Tomēr Pamatlēmumā 2002/475/TI netika skaidri prasīts noteikt kriminālatbildību par ceļošanu uz trešajām valstīm terorisma nolūkā, ne arī par dalību apmācībā terorisma nolūkiem. Tika sagatavots priekšlikums jauna Pamatlēmuma pieņemšanai, kurš aizstātu Pamatlēmumu 2002/475/TI. Priekšlikuma mērķis bija ieviest atjauninātus ES līmeņa tiesību aktus, ar ko nosaka minimālos noteikumus par teroristu nodarījumu, nodarījumu, kas saistīti ar teroristu grupām un teroristu darbībām, definēšanu un sodus šajā sakarā. Priekšlikuma juridiskais pamats ir Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punkts. Saskaņā ar šo pantu Eiropas Parlaments un Padome, pieņemot direktīvas saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, var paredzēt noteikumu minimumu noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai. 2017. gada 7. martā Eiropas Savienības Vispārējo lietu padomē pieņēma Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2017/541 par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI par terorisma apkarošanu [4]. Direktīvā ir paredzēti minimālie noteikumi noziedzīgu nodarījumu

un sankciju definēšanai attiecībā uz teroristu nodarījumiem, nodarījumiem saistībā ar teroristu grupu un nodarījumiem, kas saistīti ar teroristu darbībām, kā arī aizsardzības pasākumi, atbalsts un palīdzība terorismā cietušajiem.

Terorisms kā noziegums (noziedzīgs nodarījums) ir daļa no plašākas krimināli sodāmu parādību sadaļas, tāpēc ir būtiski noteikt kopējo un atšķirīgo starp atsevišķiem – varbūt arī līdzīgiem – noziedzīgiem nodarījumiem. Teroristiskais akts un citi noziedzīgie nodarījumi ar terorisma pazīmēm jāatšķir no politiskajām un pasūtījuma slepkavībām, kā arī citiem vardarbīgiem noziegumiem. Pie kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikumu Latvijā ir saucama un sodāma tikai persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tiši) vai neuzmanības dēļ izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. P. Mincš⁶ 1934. gadā publicētajā grāmatā noziedzīgu nodarījumu definēja kā “pretlikumīgu, vainojamu, sodāmu cilvēku uzvešanos, kas atbilst vienam no tipiskiem sastāviem” [9].

Izskatīt jēdziena “terorisms” attīstību krimināltiesībās Latvijas teritorijā jāsāk no laika, kad Latvija bija Krievijas Impērijas sastāvā. Krievijas cars Nikolajs II 1903. gada 22. martā apstiprināja Sodu likumus (*Уголовное уложение*, 1903). Vācu militārā vara Pirmā pasaules kara laikā, pakāpeniski okupējot Latvijas teritoriju, Sodu likumus pilnā apjomā, pielāgojot okupācijas režīma vajadzībām, ieviesa spēkā vispirms Kurzemē, bet vēlāk arī Vidzemē. Nākamais politiskais režīms – Latvijas Tautas padome – 1918. gada 6. decembrī atstāja spēkā Latvijā okupācijas varas ieviestos 1903. gada Sodu likumus. Pēc padomju varas padzīšanas Tautas padome ar 1919. gada 5. decembra likumu noteica, ka Latvijā ir spēkā visi Krievijas likumi, kas nav atcelti Latvijā. Latgalē Sodu likumus ieviesa ar 1920. gada 15. marta likumu.

1903. gada Sodu likumi ar Saeimas vēlāk izdarītajiem grozījumiem Latvijas teritorijā bija spēkā līdz 1933. gada 1. augustam, kad tos aizstāja Latvijas brīvvalsts pirmais krimināllikums – Sodu likums –, kurš tika izstrādāts uz 1903. gada Krievijas Sodu likumu bāzes, ņemot vērā Vācijas, Itālijas un citu valstu likumdošanas praksi un jaunākos sasniegumus krimināltiesību teorijā. No jauna bija izveidota 7. nodaļa – Noziedzīgi nodarījumi pret ārvalstīm –, kura noteica atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret ārvalstu vadītājiem, diplomātiskajiem pārstāvjiem, šo valstu īpašumu utt. Sodu likums bija spēkā līdz 1940. gada 25. novembrim, kad pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā okupācijas vara Latvijā ieviesa Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) 1926. gada kriminālkodeksu.

KPFSR 1926. gada kriminālkodekss Latvijā bija spēkā līdz 1961. gada 31. martam, izņemot vācu okupācijas laiku. 1961. gada 6. janvārī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome apstiprināja Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas kriminālkodeksu.

⁶ Pauls Mincš (Šmuels Faivls Mincš, 1868–1941) – Latvijas jurists un politiķis, darba ministrs (1920–1921), Latvijas Universitātes profesors, Latvijas Sodu likuma izstrādāšanas komisijas priekšsēdētājs.

Kodeksā ir paredzēta atbildība par teroristiskiem nodarījumiem: 61. pants – “Terora akts”, 62. pants – “Terora akts pret ārvalsts pārstāvi”, 63. pants – “Diversija”.

Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Latvijas Republikas Augstākā Padome ar 1991. gada 29. augusta lēmumu “Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā” nolēma uzskatīt Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas kriminālkodeksu par Latvijas Kriminālkodeksu līdz jauna Latvijas Republikas Kriminālkodeksa pieņemšanai.

Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas pirmā nozīmīgā krimināltiesību reforma tika pabeigta 1999. gadā, kad spēkā stājās Krimināllikums, aizstājot līdz tam esošo Latvijas Kriminālkodeksu. 1991. gada 22. augustā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma Latvijas Republikas likumu “Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā”.

Salīdzinot Latvijas PSR Kriminālkodeksa un Latvijas Kriminālkodeksa normas attiecībā uz noziedzīgo nodarījumu “terorisms”, jāsecina, ka

- 1) Latvijas PSR Kriminālkodeksa 61. pants “Terora akts” Latvijas Kriminālkodeksā pārveidots par 61. pantu “Latvijas Republikas tautas deputāta, valdības locekļa vai citas amatpersonas dzīvības vai veselības apdraudējums”, kaut arī abi paredz atbildību par valsts amatpersonu dzīvības vai veselības apdraudējumu;
- 2) Latvijas PSR Kriminālkodeksa 62. pants “Terora akts pret ārvalsts pārstāvi” pārtapa par Latvijas Kriminālkodeksa 62. pantu “Ārvalsts pārstāvja dzīvības vai veselības apdraudējums”. Abos pantos noteikta atbildība par uzbrukumu (noslepkavošanu) ārvalsts pārstāvim, apdraudot viņa dzīvību vai veselību;
- 3) Latvijas PSR Kriminālkodeksa 63. pantu “Diversija” bez būtiskām izmaiņām iekļāva Latvijas Kriminālkodeksā, kura 63. pantā “Diversija” saglabāti rīcības veidi un iespējamie diversijas uzbrukumu objekti;
- 4) piemērojot Latvijas PSR Kriminālkodeksa normas Latvijas Republikas teritorijā, no kriminālās likumdošanas izzuda jēdziens “terora akts”.

1999. gada 1. aprīlī stājās spēkā Krimināllikums, ar kura pieņemšanu būtiskas izmaiņas tika panāktas krimināltiesību vispārīgās daļas noteikumos, kā arī tika pārskatīti Latvijas Kriminālkodeksā ietverti noziedzīgo nodarījumu sastāvi.

Krimināllikuma 88. pantā terorisms skaidrots kā

- spridzināšana;
- dedzināšana;
- cita tīša darbība, kas vērsta uz cilvēku iznīcināšanu, miesas bojājumu vai cita kaitējuma radīšanu cilvēka veselībai;
- uzņēmumu, celtnu, naftas vai gāzes vadu, elektrolīniju, satiksmes ceļu un līdzekļu, telekomunikāciju tīklu, valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu vai citas mantas iznīcināšana vai bojāšana;
- kodolavārija, radiācijas avārija (no 15.06.2000.) [4], masveida saindēšana vai epidēmiju un epizootiju izplatīšana nolūkā kaitēt Latvijas Republikai vai tās iedzīvotājiem.

Salīdzinot Latvijas Kriminālkodeksā definēto diversiju ar Krimināllikuma 88. panta 1. daļā paredzēto terorismu, viegli saskatīt ārējo līdzību. Būtībā Krimināllikuma 88. panta 1. daļā ir paplašināts teroristisko rīcību uzskaitījums un virsraksts “diversija” ir aizstāts ar vārdu “terorisms”. Tomēr mūsdienu izpratnē terorisms ir ne vien darbība, kas apdraud nacionālās intereses, bet arī nodarījums, kas vērstas pret sabiedrisko drošību un mieru neatkarīgi no tā izdarīšanas vietas. 2006. gada 5. janvārī stājās spēkā Grozījumi Krimināllikumā, kuros izteikta 88. panta “Terorisms” jaunā redakcija, kurā terorisms nav tieši saistīts ar kaitējuma nodarīšanu Latvijas Republikai:

“(1) Par šādām darbībām, ja tās veiktas nolūkā iebiedēt iedzīvotājus vai piespiest valsti, tās institūcijas vai starptautiskas organizācijas izdarīt kādu darbību vai atturēties no tās, vai kaitēt valsts, tās iedzīvotāju vai starptautiskās organizācijas interesēm:

- 1) spridzināšana;
  - 2) dedzināšana;
  - 3) kodolieroču, ķīmisko, bioloģisko, bakterioloģisko, toksisko vai citu masveida iznīcināšanas ieroču ražošana;
  - 4) personas nolaupīšana;
  - 5) ķīlnieku sagrābšana;
  - 6) šaujamo ieroču, šaujamo ieroču municijas, lielas enerģijas ieroču, sprāgstvielu vai spridzināšanas ietaišu neatļautu izgatavošana, remontēšana, iegādāšanās, glābšana, nēsāšana, pārvadāšana, pārsūtīšana, realizēšana, pielietošana;
  - 7) gaisa, sauszemes vai ūdens transportlīdzekļa sagrābšana;
  - 8) tīša darbība, kas vērstas uz cilvēku iznīcināšanu, miesas bojājumu vai cita kaitējuma nodarīšanu cilvēku veselībai;
  - 9) uzņēmumu, būvju, kontinentālajā šelfā nostiprinātu platformu, naftas vai gāzes vadu, elektrolīniju, satiksmes ceļu vai līdzekļu, elektronisko sakaru tīklu, valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu iznīcināšana vai bojāšana;
  - 10) kodolavārija vai radiācijas avāriju izraisīšana;
  - 11) masveida saindēšana;
  - 12) epidēmiju, epizootiju izplatīšana;
  - 13) draudi īstenot šīs daļas iepriekš minētajos punktos paredzētās darbības, ja ir pamats uzskatīt, ka šie draudi var tikt izpildīti.
- (2) Par šā panta pirmajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās ir izdarītas personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās (teroristu grupu).
- (3) par teroristu grupas vadīšanu” [5].

Salīdzinot iepriekšējo un 2006. gada Krimināllikuma 88. panta redakciju, redzams, ka jaunajā redakcijā iekļautas teroristiska rakstura papildu darbības, par kurām iestājas kriminālatbildība:

- visu veidu masveida iznīcināšanas ieroču izpēte, ražošana un izplatīšana;
- personu nolaupīšana un ķīlnieku sagrābšana;
- šaujamo ieroču, municijas un sprāgstvielu iegādāšanās, izgatavošana, realizācija, izmantošana;
- transportlīdzekļa sagrābšana.

Panta redakcijā izdarīts precizējums: jēdziens “telekomunikāciju tīkls” mainīts uz “elektronisko sakaru tīkli”. Panta 2. un 3. daļā paredzēta atbildība par teroristisko

darbību veikšanu grupā (teroristu grupā) pēc iepriekšējas vienošanās un par teroristu grupas vadīšanu. Nosakot atbildību par darbību noziedzīgā organizācijā (grupā) vai tās vadīšanu, jāņem vērā, ka 2002. gada 23. maijā stājās spēkā Grozījumi Krimināllikumā, kuri papildināja Krimināllikumu ar 89.¹ pantu “Noziedzīga organizācija”:

“(1) Par tādas noziedzīgas organizācijas (apvienības) izveidošanu, kuru sastāvā ir vismaz piecas personas, nolūkā izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret cilvēci vai mieru, kara noziegumus, īstenot genocīdu vai izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret valsti, kā arī par iesaistīšanos šādā organizācijā vai tās sastāvā ietilpstošā organizētā grupā vai citā noziedzīgā formējumā.

(2) Par noziedzīgas organizācijas vadīšanu vai piedalīšanos šādas organizācijas izdarītajos šā panta pirmajā daļā paredzētajos noziegumos.”

Krimināllikuma 88. pantā “Terorisms” un 88.¹ pantā “Terorisma finansēšana” ir paredzēta atbildība par teroristiska rakstura darbībām grupā, teroristu grupas izveidošanu un vadīšanu un terorisma finansēšanu, ko darījusi personu grupa. Organizētas grupas jēdziens noformulēts Krimināllikuma 21. pantā “Organizēta grupa”:

“(1) Organizēta grupa ir vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus.

(2) Atbildība par nozieguma izdarīšanu organizētā grupā personai iestājas šajā likumā paredzētajos gadījumos par grupas izveidošanu un vadīšanu, piedalīšanos smaga vai sevišķi smaga nozieguma sagatavošanā vai nozieguma izdarīšanā neatkarīgi no personas lomas kopīgi izdarītajā nodarījumā.” [5]

Aktuālā Krimināllikuma 88. panta “Terorisms” redakcija ir spēkā no 2008. gada 12. janvāra:

“(1) Par spridzināšanu, dedzināšanu, kodolķīmisko, ķīmisko, bioloģisko, bakterioloģisko, toksisko vai citu masveida iznīcināšanas ieroču lietošanu, masveida saindēšanu, epidēmiju, epizootiju izplatīšanu, personas nolaupīšanu, ķilnieku sagrābšanu, gaisa, sauszemes vai ūdens transportlīdzekļu sagrābšanu vai citādām darbībām, ja tās veiktas nolūkā iebiedēt iedzīvotājus vai piespiest valsti, tās institūcijas vai starptautiskas organizācijas izdarīt kādu darbību vai atturēties no tās, vai kaitēt valsts, tās iedzīvotāju vai starptautiskas organizācijas interesēm (terorisms).

(2) Par valsts teritorijā vai kontinentālajā šelfā izvietotu fizisku objektu, automatizētu datu apstrādes sistēmu, elektronisko tīklu, kā arī citu objektu, kuru mērķis ir nodrošināt valsts drošību, iznīcināšanu vai bojāšanu, ja šādas darbības veiktas šā panta pirmajā daļā paredzētajā nolūkā.

(3) Par šā panta pirmajā un otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarītas personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās (teroristu grupa).

(4) Par teroristu grupas izveidošanu un vadīšanu.” [5]

Panta pirmās daļas dispozīcijā nav iekļautas vairākas terorismu veidojošās darbības, kuras bija norādītas iepriekšējā redakcijā, – kodolieroču un citu masveida iznīcināšanas ieroču ražošana un izplatīšana. Tomēr tajā nav sašaurināta atbildība par terorismu, jo, kaut arī tajā nav terorismu veidojošo darbību izsmeljoša uzskaitījuma, taču ir norādīts, ka par

teroristiskām var tikt atzītas arī citādas darbības. Krimināllikuma 88. panta pirmā daļa satur precizētu terorisma nolūka definīciju, kas ir saskaņota ar Padomes Pamatlēmuma 2002/475/TI (2002. gada 13. jūnijs) par terorisma apkarošanu 1. panta prasībām.

“Teroristiskais akts nav pašmērķis, gandrīz vienmēr tas darbojas caur noteiktu sabiedriski politisko rezonansi, un, jo lielāka tā ir, jo plašāk izplatās informācija par to” [11].

Teroristus par šiem noziegumiem var sodīt, izmantojot Krimināllikumā paredzētās sankcijas: par slepkavību, sprādzienu organizēšanu, cilvēku nolaupīšanu un citām vardarbīgām darbībām, izslēdzot nepieciešamību speciāli pierādīt teroristisko nodomu. Atšķirībā no speciālajām normām vispārējās kriminālās jurisdikcijas nepilnība vai vājums kontekstā ar terorismu ilgstoši bija tas, ka vainīgo kriminālvajāšana var sākties, ja darbības, kuras izraisījušas traģiskas vai postošas sekas, ir jau notikušas vai noticis reāls mēģinājums tās realizēt. Turklāt sodītas galvenokārt personas, kuras ir tieši piedalījušās vai veikušas nodarījumu. Tas apgrūtina saukšanu pie atbildības tos, kuri fiziski neatradās nozieguma izdarīšanas vai draudu izteikšanas vietā un tieši nav piedalījušies vardarbības aktā. Teroristi neatkarīgi no viņu ideoloģijas un politiskajiem uzstādījumiem savu mērķi cenšas sasniegt, slepkavojot, nodarot miesas bojājumus, sagrābjot ķīlniekus, iznīcinot īpašumu vai izsakot draudus veikt visas šīs darbības.

2017. gada 7. martā Eiropas Savienības Vispārējo lietu padomē pieņēma Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2017/541 par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI par terorisma apkarošanu. Direktīva paredz minimālos noteikumus noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai attiecībā uz teroristu nodarījumiem, nodarījumiem saistībā ar teroristu grupu, kā arī aizsardzības pasākumus, atbalstu un palīdzību terorismā cietušajiem. Dalībvalstīm bija nepieciešams transponēt to savos tiesību aktos. 2018. gada 26. aprīlī Saeima pieņēma Grozījumus Krimināllikumā, ar kuriem Krimināllikumu papildina ar IX¹ nodaļu “Noziegumi, kas saistīti ar terorismu”, kurā tiek ietverti gan tādi noziedzīgi nodarījumi, kas jau bija Krimināllikumā, gan arī jauni noziedzīgi nodarījumi, iekļaujot likumā Papildu protokolā un Direktīvā paredzētās darbības.

Līdz ar Grozījumu pieņemšanu noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar terorismu, no nodaļas “Noziegumi pret valsti” pārcelti uz jaunu nodaļu “Noziegumi, kas saistīti ar terorismu” ar sešiem pantiem:

“79.¹ pants. Terorisms.

79.² pants. Terorisma finansēšana.

79.³ pants. Teroristu grupa.

79.⁴ pants. Personas vervēšana, apmācīšana un apmācīšanās terorismam.

79.⁵ pants. Ceļošana terorisma nolūkā.

79.⁶ pants. Terorisma attaisnošana, aicinājums uz terorismu un terorisma draudi.”

Nodaļā “Noziegumi pret valsti” tika ietverti kaitīgi un prettiesiski nodarījumi, kas apdraud Latvijas valsts drošību un neatkarību, un galvenais grupas objekts tajā ir būtiski Latvijas valsts interešu aizskārumi. Terorismam var būt divējādas dabas: vienā

gadījumā teroristu grupa vai individuāls terorists var cīnīties par noteiktas valsts daļas “atbrīvošanu” vai citādu ietekmēšanu, savukārt otrā gadījumā tā var būt politiska kustība, kuras darbības iziet ārpus valsts robežām, un tās mērķis ir iedarboties uz visu pasaules sabiedrību kopumā. Šobrīd pasaulē terorismam nav valstu robežu un tā mērķis ir vērstis ne tikai pret konkrētu valsti, bet arī pret visas pasaules sabiedrību kopumā. Lai aptvertu abus iespējamus apdraudējuma objektus, noziedzīgos nodarījumus, kas saistīti ar terorismu, bija nepieciešams ietvert atsevišķā nodaļā, tādējādi skaidri norādot, ka persona, kas iesaistās terorisma nodarījumos, var apdraudēt ne tikai konkrētas valsts intereses, bet arī starptautisko mieru un drošību.

Nosauktie noziedzīgie nodarījumi ir kriminālsodāmi visās tiesību sistēmās neatkarīgi no tā, vai tajās ir speciālas normas par terorismu. Šādu noziegumu sastāvu elementi ir pierādāmi arī tad, ja nav iespējams nodemonstrēt (pierādīt) tieši teroristiskajai darbībai raksturīgo gribu (nodomu) ar vardarbības aktu iebaidīt iedzīvotājus vai piespiest kaut ko izdarīt valdību. Daudzas personas, kuras ir vainīgas vardarbīgos aktos pret mierīgajiem iedzīvotājiem (turklāt šo nodarījuma raksturs, konteksts un veicēju iepriekšējā darbība ļauj saskatīt tiešu nodomu ar vardarbības palīdzību iebaidīt iedzīvotājus vai izdarīt spiedienu uz valdību) tika sekmīgi sauktas pie kriminālatbildības, neizmantojot speciālas pret teroristisko darbību vērstas normas un nepierādot teroristisko nodomu. Neizmantojot speciālās normas, tika notiesāti vainīgie par nodarījumiem, kuri guva plašu rezonansi sabiedrībā: par sprādzienu 1983. gada jūnijā Orlī lidostā (Francijā) pie turku avioliņijām, kuru organizēja armēņu teroristiskais grupējums “ASALA”⁷, un japāņu sektas “Aum Shinrikyo”⁸ terorakts Tokijas metropolitēnā 1995. gadā, izsmidzinot zarīna gāzi (bojā gāja 12 cilvēki, un bija gandrīz seši tūkstoši cietuši).

Secinājumi

Valstis veido un attīsta savu krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību sistēmu. Nozīmīgākie krimināltiesību attīstību ietekmējošie faktori: valsts ģeogrāfiskais stāvoklis, vēsturiskā sabiedrības attīstība, valstu nacionālās īpatnības, noziedzības struktūra un tās jaunās izpausmes. Krimināltiesību attīstības virzienus ietekmē starptautisko un reģionālo organizāciju izveide un darbība, politisko procesu attīstības tendences pasaulē.

Nepieciešams izveidot pienācīgus instrumentus, lai aizsargātu Eiropas Savienības (ES) iedzīvotājus, novērstu pārkāpumus efektīvā un samērīgā veidā, kas ir pietiekams, lai mazinātu apdraudējumu riskus, ar ko saskaras ES, vienlaikus saglabājot sabiedrības modeli, kurā valda plurālisms, nediskriminācija, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un līdztiesība. Speciālās tiesību normas tiek pieņemtas, lai dotu iespēju saukt pie atbildības

⁷ ASALA (no angļu val. *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia*) – Armēnijas slepenā armija Armēnijas atbrīvošanai.

⁸ “Aum Shinrikyo” (japāņu val. – Augstākā patiesība). Sektas vadītājs – *Shoko Asahara (Chizuo Matsumoto)*.

visu ar teroristisko darbību saistīto personu loku: izpildītājus, organizatorus, vadītājus, vervētājus, atbalstītājus.

Saskaroties ar jauniem izaicinājumiem, ES bija nepieciešami saskaņotāki, visaptverošāki un pielāgotāki valstu krimināltiesību noteikumi, lai varētu efektīvi novērst ārvalstu kaujinieku teroristu uzbrukumus un izmeklēt ar tiem saistītos nodarījumus, kā arī atbilstoši reaģēt uz problēmjautājumiem, kas saistīti ar pārrobežu juridiskajiem un praktiskajiem aspektiem. 2017. gada 7. martā Eiropas Savienības Vispārējo lietu padomē pieņēma Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2017/541 par terorisma apkarošanu, ar ko aizstāja Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI par terorisma apkarošanu. Direktīva paredz minimālos noteikumus noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai attiecībā uz teroristu nodarījumiem, nodarījumiem saistībā ar teroristu grupu, kā arī aizsardzības pasākumus, atbalstu un palīdzību terorismā cietušajiem.

Latvija ir pilnībā izpildījusi Eiropas Padomes 2005. gada Konvencijas "Par terorisma novēršanu" un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2017/541 par terorisma apkarošanu ietvertās prasības, ka teroristiskie nodarījumi ir sodāmi saskaņā ar nacionālo likumdošanu.

Problems of Legal Regulation of Terrorism

Abstract

Terrorist threat has grown and evolved in recent years. Acts of terrorism constitute one of the most serious violations of universal values: human dignity, freedom, equality and solidarity, human rights and fundamental freedoms, and they also represent one of the most serious attacks on the principles of democracy and the rule of law. Acts of terrorist violence are crimes against public security and peace.

They can be prosecuted in accordance with the general criminal law provisions on murder, organisation of explosions and other violent crimes, without the need to prove the special terrorist intent to intimidate the population directly or influence the government to take or not to take certain actions.

A large number of people whose criminal characteristics make it possible to see a desire to influence the government or to intimidate the population have been successfully convicted without applying special anti-terrorist laws. The special rules are adopted to enable the entire spectrum of persons involved in terrorist activity to be brought to justice: organisers, managers, recruiters, supporters.

Over time, each country in the world has developed its own criminal law and criminal justice system.

The most important factors affecting the development of criminal law include: geographical location, history and societal development of the country, national specificities and specific features of the country, structure of crime and its new manifestations.

Developments in criminal law are influenced by the establishment and functioning of international and regional organisations and developments in political processes around the world.

It is important to have adequate tools in place to protect EU citizens and all people living in the EU and counter such violations in an effective and proportionate manner, which are adequate to meet up to the threats the EU is confronted with, while preserving a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality prevail.

Keywords: criminal law, violence, terrorism.

Avoti un literatūra

1. ANO Drošības padome. *Rezolūcija 2178 (2014)*. Iegūts no: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/98/PDF/N1454798.pdf?OpenElement> [sk. 12.03.2021.].
2. United Nations. Security Council. *Resolution 1373 (2001)*. Iegūts no: [https://undocs.org/en/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/en/S/RES/1373(2001)) [sk. 12.03.2021.].
3. United Nations. *International Instruments Related to the Prevention and Suppression of International Terrorism*. Iegūts no: https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Int_Instruments_Prevention_and_Suppression_Int_Terrorism/Publication_-_English_-_08-25503_text.pdf [sk. 10.10.2020.].
4. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2017/541 par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI par terorisma apkarošanu. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32017L0541> [sk. 12.03.2021.].
5. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums: pieņemts 17.06.1998. un stājās spēkā: 01.04.1999. *Latvijas Vēstnesis*.199/200(1260/1261), 08.07.1998.
6. Europol. *EU Terrorism situation and Trend report – 2019 (TE-SAT 2020)*. Iegūts no: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020> [sk. 01.11.2020.].
7. Eurojust. *Eurojust Annual Report 2019*. Iegūts no: <https://www.eurojust.europa.eu/eurojust-annual-report-2019-0> [sk. 12.03.2021.].
8. Eurojust. *2014. gada pārskats*. Iegūts no: <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/AnnualReport/Annual-Report-2014-LV.pdf> [sk.12.03.2021.].
9. Mincs, P. 2005. *Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 71. lpp.
10. Vilks, A. Eiropas Savienības kopējā krimināltiesiskā politika: ieskats vēsturē un attīstības perspektīvas. *Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2007*. 21.
11. Neumann, P. *Old and New Terrorism: How will Jihadism Evolve?* Iegūts no: <https://www.youtube.com/watch?v=bxQRL7tCEgo> [sk. 10.10.2020.].
12. Boyar-Sazonovich, T. S. 1991. *Mezhdunarodnyj terrorism: politiko-pravovye aspekty*. Kiev, Odessa: Lybid, 119–120.